

AMİRAN KURTKAN BİLGESEVEN'İN BÜTÜNCÜ YAKLAŞIMI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Fahri Atasoy¹
Sümeyye Gedik²

Öz

Her toplum, kendi yarattığı kültür ile bütünleşmiş bireyler talep eder. Bireyler ise, farklılıkları göz önünde bulunduran ve bu farklılıkların gelişmesi için imkân sağlayan bir toplumda yaşamak ister. Toplum, ancak bireylerin taleplerini yerine getirdiği müddetçe bütünleşebilir. Bireyler ise toplumun kendilerine sunduğu kültür unsurlarını yıpratmadan kullandığı ve saygı duyduğu oranda içerde kalır. Tevhit inancını içeren din, hem toplumu hem de bireyleri ortak bir paydada, her ikisini de tatmin ederek birleştirir. İnanç manevi bir tatmin ve toplumun değer ve normlarını düzenleyen bir kontrol aracıdır ve her din bu inanç sistemini taşımaz. Tevhit prensibi doğrultusunda inanmayan toplumlar mutlaka çözülmeye doğru gitmişlerdir. Bütünleşme ve çözülme toplumun en temel olgusu olup karşılıklı olarak birbirlerini etkiler. Toplumun sosyal yapısı çözülmeye ya da bütünleşmeye etki eden bir unsurdur. Bir toplum birlik (tevhit) anlayışını benimsemişse farklılıkları bir arada tutmayı ve bir bütün olmayı sağlayabilir. Fakat ayrılıkları yücelten hiçbir toplum ayakta kalamaz. Bütünlüğü sağlayan en temel gereksinim ise kültürdür. Kültür farklılıkların birleşmesinde bir köprüdür. Şahsiyet sahibi bireyler bu köprüyü ileri taşımanın yanı sıra katkıda bulunurlar. Şahsiyetin gelişmesi ise birlik anlayışını benimsemiş ve bunun yanı sıra tüm sosyal yapısında değer ve normları ile gösteren ferdiyetçi toplum yapısı ile mümkündür. Keza toplum, sosyal yapısı, kültürü, değer ve normları, içinde barındırdığı tüm maddi ve manevi unsurları ile bir bütündür. Bunlardan herhangi birinin yokluğunda geri kalan tüm yapılar da dağılır ve zamanla yok olur.

Anahtar Kelimeler

Bütüncü Yaklaşım
Sosyal Bütünleşme
Tevhit Anlayışı
Madde ve Mana Sistemleri
Nedensel Bütünlük

Makale Hakkında

Araştırma Makalesi
Gönderim Tarihi : 28.12.2020
Kabul Tarihi : 09.01.2021
E-Yayın Tarihi : 30.05.2021

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, fahriatasoy@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-9201-3586

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, sumeyyegdk96@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5512-2265

AN EVALUATION OF AMIRAN KURTKAN BILGESEVEN'S HOLISTIC APPROACH

Abstract

Every society demands individuals who are integrated with the culture it creates. Individuals, on the other hand, want to live in a society that considers differences and provides opportunities for the development of these differences. Society can only be integrated as long as individuals fulfill their demands. Individuals stay inside the society as long as they use the cultural elements offered by society by respecting these elements and without wearing them down. Religion, which includes the belief of tawhid, meets both society and individuals on a common ground, satisfying both. Faith is a spiritual fulfillment and a means of control that regulates society's values and norms and not every religion owns this belief system. Societies that do not believe in accordance with the principle of tawhid have definitely gone towards dissolution. Integration and dissolution are the most fundamental phenomena of society and mutually affect each other. The social structure of society is a factor that affects dissolution or integration. If a society adopts the understanding of unity (tawhid), it can keep the differences together and be a whole. But no society that glorifies separation can survive. The most basic requirement that provides integrity is culture. Culture is a bridge for the convergence of differences. Individuals with personality contribute to this bridge as well as move it forward. The development of personality is possible with the individualist social structure that has adopted the understanding of unity and shows this with its values and norms in its entire social structure. Likewise, society is a whole with its social structure, culture, values and norms and all its material and spiritual elements. In the absence of any of these, all the remaining structures also dissolve and disappear over time.

Keywords

Holistic Approach
Social Integration
Understanding Of Unity
Matter And Mana Systems
Causal Integrity

Article Info

Research Article
Received : 12.28.2020
Accepted : 01.09.2021
Online Published : 05.30.2021

Kaynakça Gösterimi: Atasoy, F. ve Gedik, S. (2021). "Amiran Kurtkan Bilgeseven'in Bütüncü Yaklaşımı Üzerine Bir Değerlendirme", *Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, 2 (1), 1-17.

Citation Information: Atasoy, F. ve Gedik, S. (2021). "An Evaluation of Amiran Kurtkan Bilgeseven's Holistic Approach", *Journal of Society, Economics and Management*, 2 (1), 1-17.

GİRİŞ

Sosyolojinin gelişiminde iz bırakan önemli bilim insanları vardır. Türkiye’de sosyolojinin gelişmesinde de önemli isimler rol almıştır. İstanbul Üniversitesi kürsü olarak sosyolojinin ilk kurulduğu yerdir. Bu gelenek içinde görev yapan sosyologlardan birisi Amiran Kurtkan Bilgiseven'dir. Amiran hoca çok sayıda kitap ve makalenin yanı sıra, öğrenciler yetiştirerek sosyolojinin Türkiye’de gelişmesine katkı sağlamıştır. Özellikle eserlerini okuyarak görüşlerinden faydalanan öğrencileri ile bizzat akademik ortamda yetiştirdiği öğrencileri, sosyolojinin kendi ülkemizin gerçekleri üzerinden temellendirilebilmesinde önemli roller üstlenmişlerdir. Kurtkan’ın özellikle bütüncü yaklaşımın temsilcisi olarak sosyolojik olaylara ve olgulara bakış açısını öğrencilerinin takip etmesi bir düşünce okulu olarak yorumlanabilir. Bu bağlamda çalışmamızda Kurtkan’ın bütüncü yaklaşımı ve bu konu hakkında öğrencisi Dolunay Şenol’un görüşlerini ortaya koymaya özen gösterilecektir.

Çalışmada önce Amiran Kurtkan’ın temel sosyolojik görüşleri ve bütüncü yaklaşımı tespit edilecek, sonra öğrencisi Dolunay Şenol’un bu konudaki görüşlerine başvurulacaktır. Bilim insanları hem kitapları hem de yetiştirdiği öğrencileriyle görüşlerini ve yaklaşımlarını yansıtırlar. Bu çalışmada bir bilim insanı olarak Amiran Kurtkan’ın görüşlerinin nasıl bir etki yarattığı, akademisyen olan bir öğrencisi üzerinden ölçülmeye çalışılacaktır. Profesör Dolunay Şenol, Amiran Kurtkan’ın son doktora öğrencisidir ve hocanın yanında doktora yapabilmek için Hacettepe’deki doktorasını yarım bırakarak İstanbul Üniversitesi’ne geçmiştir. Doktorasını tamamladıktan sonra görev aldığı Kırıkkale Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde akademik çalışmalarına devam etmiştir. Amiran Kurtkan’ın Dolunay Şenol’un hayatına girmesi lisans tezi vesilesiyle olmuştur. Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde Profesör Beylü Dikeçligil’ in yönlendirmesiyle lisans bitirme tezini Amiran Kurtkan’ın bütüncü yaklaşımı üzerine yazmıştır. Yüksek lisans döneminde Amiran Kurtkan’ın bütüncü yaklaşımı çerçevesinden Zimmerman, Mustafa Erkal, Pitirim Sorokin okumaları devam etmiştir. Dolayısıyla Dolunay Şenol, Amiran Kurtkan’ın bütüncü yaklaşımı içinde yetişmiş bir akademisyendir.

Makalede Prof. Dr. Dolunay Şenol ile mülakat yapılmasının en önemli sebeplerinden birisi, Amiran Kurtkan’ı ve eserlerini yakından tanınması, kendisinden Metodoloji, Din Sosyolojisi ve Sosyal Değişme gibi doktora düzeyinde dersler alması ve kendisinin tez danışmanı olmasıdır. Şenol, Kurtkan’ın kendi dünyasını ve bakış açısını değiştirdiğini, kendisine sorgulamanın ne demek olduğunu öğrettiğini belirtmiştir. Kendi fikir dünyası ile ilgili değişimlerin kaynağını Amiran Hoca’nın eserlerinin birçoğunu okumuş olmasına ve kendisinden ders almış olmasına dayandırmaktadır.

Dolunay Şenol’un tespitleriyle Amiran Kurtkan, Türk sosyolojisine önemli katkılar sağlamıştır. Bunların öne çıkan başlıkları: Sosyolojik bakış açısı, bütüncü yaklaşımı, birey toplum ilişkisi, çocuk eğitime verdiği önem, insanlara duyduğu saygı, milli duyguları ve vatanseverliği, dünya ve ahiret hayatının paralelliği ve birbiri ile bütünlüğü (madde ve mana iç içeliği) konularıdır. Buna bağlı olarak Kurtkan’ın din olgusunun, toplum ve birey üzerinde yarattığı etki ve bu ikisini bütünlüştürme konusunda tevhit inancına sosyolojik olarak verdiği önem çalışmamızın odaklarından birisini oluşturmaktadır.

1. Amiran Kurtkan'ın Akademik Hayatı

Kurtkan, İstanbul İncirköy'de 1926 yılında doğmuştur. Babası Ahmet Kurtkan bir muhasebecidir. Belki de Amiran Kurtkan'ın iktisat bilimine olan yatkınlığı, babasının muhasebeci olmasından kaynaklanmaktadır. Annesi Zeliha Kurtkan ev hanımıdır. İlköğrenimini Paşabahçe İlköğretim Okulu'nda alan Amiran Kurtkan, orta ve lise öğrenimini Kandilli Kız Lisesi'nde tamamlamıştır. 1947 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nden mezun olur. Bu süreçte ilk iş tecrübesine: "Serbest piyasada ticari bir işletmede muhasebeci olarak başlar, iki yıldan fazla bir süre İstanbul Defterdarlığı'nda çalışır. 1956 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde Ord. Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun asistanı olur." (Uygun, 2018:1).

Beylü Dikeçligil, "İlmi ile Amil Bir Bilim İnsanı Amiran Kurtkan Bilgeseven Hocamızın Ardından" adlı makalesinde: Kurtkan'ın özellikle akademik anlamda yapmış olduğu çalışmalarının iki döneme ayrıldığını, akademik hayatının ilk dönemlerinde doğrudan sosyoloji kaynaklı çalışmalar yaptığını; ikinci dönemi ise emeklilik dönemine tekabül eden ve eşinden etkilenerek çalışma sahası içine aldığı tasavvufi bir içerik taşıyan sosyal bilimler felsefesi kapsamı içine girdiğini belirtmiştir (Dikeçligil, 2005:37).

Öğrencisi Profesör Metin Özkul, Amiran Kurtkan'ın özellikle sosyolojiye katkılarını yazmış olduğu çalışmalarından yola çıkarak Türkiye sosyolojisi adına yaptığı çalışmalarını, Yöntem Anlayışı, Birey ve Toplum, Eğitim ve Toplumsallaşma, Din ve Laiklik, Kültür ve Değerler, Toplumsal Gelişme ve Türkiye'nin Toplumsal Problemleri başlıkları altında sınıflandırarak incelemiştir (Özkul, 2008:144).

Amiran Kurtkan'ın eserlerinde, fikir dünyasını ayrı başlıklar altında ele alarak sınıflandırmanın pek mümkün olmadığı, özellikle toplumsal olguları bir bütün olarak ele aldığı, ferdi menfaatlerin dahi toplumsal çıkarlara hizmet eden neticeler ortaya koyduğu; bütünlük algısının temelinin inşa eden tevhit inancının, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinin en temeline koyduğu biyolojik ihtiyaçların dahi ötesinde önem taşıdığı; diğer bir deyişle Amiran Kurtkan'ın eserlerinde ve fikir dünyasında, bütünlüğün toplum için bir ihtiyaç olduğu ve bütüne hitap ettiği görülmektedir. Amiran Kurtkan tüm eserlerinde; Türkiye bağlamında bütünlüğün nedeni olan çözümleri, çözümlerin sebeplerini ve bu sebepleri ortaya koyan toplumsal sirkülasyonları, bu çözümlerin sistematik ve kronolojik olarak birbirine bağlı olan neticeleri ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra özellikle Ziya Gökalp'ten etkilenerek Türkiye bütünlüğünün Türkçülük, Milliyetçilik ve İslamcılık anlayışına dayanarak sağlanacağını, Türkçülük ve milliyetçiliğin dahi temelinin tevhit yardımı ile oluşturulabileceğini belirtmektedir.

2. Bütüncü Görüş

Amiran Kurtkan'ın sosyolojiye kazandırdığı bütüncü görüş diğer bir ifade ile tevhit inancıdır. Dinin toplum ve fertler üzerinde hatta kâinatta bulunan her bir zerre üzerinde bütünlüştürücü bir etkisi olduğu görüşündedir. Tevhit kısmına girmeden evvel din olgusunu açıklamak yerinde olacaktır.

Dinin topluma ve zamana bağlı olarak değişen birçok anlamı vardır. Geçmişten bu yana peygamberler vasıtasıyla bazılarını sahifelerle, bazılarını ise kitap şeklinde tevhit inancı indirilmiştir. İndirilen bu inanç sistemleri, toplumları tarafından yozlaştırılmış ve değiştirilmiş olması nedeniyle din olma özelliğini kaybederek yalnızca inanç olma seviyesinde kalmıştır. Buradan yola çıkarak Amiran Kurtkan; bir inanç

sisteminin din olabilmesi için, inancın dört seviyeyi tamamlamış olması gerektiğini ifade etmektedir.

Bu dört inanç seviyesinden ilki, hazırlık aşaması olarak nitelendirilen: Bir fikri akıldan bir an dahi çıkarmaksızın akılda tutma eylemidir. Fert sosyal çevresinden duyumsayarak aklında tuttuğu fikrin doğruluğu hakkında henüz bir fikre sahip değildir. İnancın ikinci seviyesi: Çevresindeki fertler yardımıyla öğrendiği ve doğruluğundan emin olmadığı fikrin, doğruluğunu kabul ederek fikri benimseme seviyesidir. Üçüncü seviyesi: Doğruluğunu kabul ettiği fikrin gerektirdiklerini eyleme geçirme, inandığı düşüncenin gösterdiği şekilde amel işleme ve davranışlarını bu yönde şekillendirme olarak ifade edilmektedir. İnancın dördüncü ve son seviyesi: Doğruluğuna inanarak inancının sorumluluklarını amel etmenin yanı sıra bu fikrin ilim ile ispat edilme seviyesidir. “Bu ispat ilim ile din arasına bir köprü kurar ve inancı, ilmin ikna etme gücü ile birleştirmek suretiyle ferdin basiret üzerine iman’a ulaşmasını sağlar.”(Kurtkan, 1990:4-5). Birçok din dördüncü seviyeye ulaşamaz, yani ilim ile ispat edilemez olduğundan inanç seviyesinde kalmıştır. Tevhit mesajı taşıyan ve değişime uğramayan, özünü kaybetmeyen tek inanç ise İslam olup din olma özelliği taşımaktadır.

Tevhit kavramına dönülecek olursa Amiran Kurtkan, tevhit kavramının kelime itibariyle birlik ve bütünlük anlamı taşımakta olduğunu, mana itibariye geniş anlamlara sahip olduğunu belirtmektedir. Tevhidin Allah’ın birliğini, İslam dininin inanç prensibini, sosyal ilimler için “düzenleyici” ve “sistem kurucu” unsur olduğunu ifade etmektedir. Yani tevhit; “Allah’ın birliği, toplumsal/sosyal sistemlerin bütünlüğü ve içtimai hayata yön verici niteliğiyle, “toplum-insan-yönetim” gibi insanın tüm hallerini toplum-sistem ölçeğinde bütüncül olarak düzenleyen oldukça önemli bir anlama sahiptir.”(Şimşek, 2016:31-32).

Kurtkan, Kuvve âlemini: Manevi olan, somut olarak ulaşılmayan, soyut olarak düşünülebilen ve hissedilebilen fakat el ile tutulamayan, göz ile görülemeyen bunların yanı sıra ezeli ve ebedi olan, zamansız ve mekânsız olan âlemi cem kavramı ile açıklarken, Kuvve’ nin fiile dönüşmesini; yani manevi, soyut, ezeli ve ebedi, zamansız, el ile tutulamayıp göz ile görülemeyen, yalnızca hissedilebilen âlemin; el ile tutulur, göz ile görülür, somut olarak ifade edilir, zamana ve mekâna sahip, bir sonu ve bir başı olan kâinata dönüşmesini ise “Fark” kavramı ile ifade etmektedir. Kurtkan, tevhide bu iki kavramın birbirini tamamlama şekli olarak ifade etmektedir.

Fark: Kâinata bulunan varlıkların, çeşitliliğini, çokluğunu ve ayrılığını ifade ederken; Cem: Fark âleminde ortaya konulan tüm bu çeşitliliğin, çokluğun ve ayrılığın, farklılık özelliklerine rağmen varlığın tekliğini belirtmektedir (Kurtkan,1989:135). Muhyiddin’ül Arabi, Fark ve Cem’in birbirinden ayrılamaz bir bütün olduklarını anlatabilmek için Rab kul ise yani sürekli bir Fark hali mevcutsa kulu kimin yarattığını, kul Rab ise yani sürekli olarak bir Cem hali mevcutsa yaratana kimin arayacağını ve kimin ibadetlerle sorumlu kılınacağını sorgulamaktadır (Kurtkan,1985:57). Kurtkan’a göre, yaratılanların hepsi kâinatın içinde mevcut olup tevhit âleminin birer parçasını oluşturmaktadır. Öyleyse tevhit âleminin birer parçası olan bu unsurlar, mükemmelenin basitine, küçüğünden büyüğüne, aralarında bir fark olmaksızın bütünleştirici enerjiyi yüklenmiş ve hepsi de ayrı ayrı ezeli âlemdeki planlarına göre kâinata yerleşmiştir. Bu halleriyle teşbih (benzetme) unsurları olmuşlardır. Varoluşlarının iç ve dış halleriyle hepsi Allah’tan kabul edilmektedir. Fakat her biri noksan halleriyle kendilerini Allah’tan tenzih (ayrı tutar)

etmektedir. Tenzih ve Teşbih, benzetme ve kendisinden noksan olma hali ile bir bütün oluşturmaktadır (Kurtkan,1985:64). Tevhit inancını anlama gücü ise hakikat olarak nitelendirilmektedir. Hakikati anlamak ancak insana verilen ve bütünlük yetisine sahip olan akıl ve irade ile mümkün olmaktadır. Bu işleyiş tabiat kanunları halinde düzenlenmiş olup hiçbir varlık bu kanunların dışına çıkmamaktadır (Kurtkan, 2005: 56). Öyleyse kâinat görünmez bir enerji ile kontrol edilmekte ve tevhit ile düzenlenmektedir. Cem, fark ile birlikte bir bütün oluşturmaktadır. Kâinat da aynen öyle varlığını hissettirerek Kuvve âlemi ile birlikte bir bütün oluşturur. Kâinata tevhit ile kurulmuş bir düzen mevcuttur. Yaratılanlar bu bütünlüğe dâhil olduklarından düzeni bozmamakta, aksine sisteme ayak uydurmaktadır.

Hakikat ile meşgul olan fertler: “Cansız realitelerde de onları bütünleştiren bir enerji bağı ile iç mana bulurlar.” Dinin özünü yani tevhide bilmeyen bireyler ise yalnızca dinin gerektirdikleri ibadetleri yaparak özden uzaklaşma yoluna gitmektedir. Özü bilmeden yalnızca ibadetleri uygulamak, kalıplaşmış davranışları tekrar etmeye yani şekilcilikğe sebep olmaktadır. Bu özden uzaklaşma ve şekilcilik; tevhitte uzaklaşmaya ve dinin özünü kaybetmeye neden olan önemli unsurlardan biri olarak belirtilmektedir. Bu şekilcilik, hakikatten uzaklaşarak şeriat yoluna girmeyi zorunlu kılmıştır. Hakikatin bilinmemesi zaman içerisinde dünya üzerinde özellikle İslam âleminde şekilsel farklılıklardan kaynaklanan farklı mezheplerin oluşmasına neden olmuştur (Kurtkan, 1985:74).

3. Sosyolojide Sistem Bütünlüğü

Bütüncü görüşü ile Amiran Kurtkan'ı etkileyen Sorokin, insan toplumlarının oluşturdukları birlikleri organizmadan bütünüyle farklı bir sistem olarak düşünmüştür. Ona göre insan toplumları, birbirinden bağımsız var olan birçok realiteyi içinde barındırdığından tam anlamıyla aynı nitelikleri taşımamaktadır. “İnsan toplumu, birlik olarak, bütünlüğü parçalanabilir; insan denilen yaratık ölebilir. Taş parçalara ayrılabilir, ya da ırmak kuruyabilir” fakat bir toplum, aynı olayları bir organizma gibi kısa ve somut olarak yaşamamaktadır. Toplum, içinde bulunan tüm unsurlar ile bir birlik göstermektedir. Mekanik, organik ve sosyal sistemler, kendi dışında bulunan kuvvetler tarafından şekillenmemekte ve bu sistemlerin kendi içinde bir birlik kurmaktadır. Fakat “Sosyal kurumlar çok sayıdaki kuvvetlerden ve uzun bir denemeler ve yanılmalar sonucu meydana gelmiş bir ürün olduğu ve bütün bunların keza sosyal olmayan birçok birliklerden meydana gelmiş bir gerçek olduğu doğrudur.” (Sorokin, 1994:18-186).

Sorokin'in üzerinde durduğu sistem, kendisini oluşturan parçaların fonksiyonel veya nedensel olarak ardı ardına birbirine bağlı olması ile meydana gelmektedir. Eğer bir sistem “parçaların birbirine ve bütüne karşılıklı bağımlılığı ile karakterleştirebiliyorsa,” (Atasoy, 2017:52) nedensel sistem olarak tanımlanmaktadır. Heterojen birçok unsurdan oluşan bu sistem arasındaki nedensel bağ ortadan kalktığında aralarında bir uyumsuzluk görülmekte ve dağılmaktadır. Nedensel kültür sistemleri böyle bir durumda dışsallaşan maddi ve somut bir görünüme sahip olmaktadır. Bu sistemlerin arasında çoğunluğu heterojen yapıdan oluşan parçaları birbirine yaklaştıracak ortak bir değer bulunmamaktadır. Nedensel sistemler arasındaki bütünleşme, maddi unsurlar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Sistemin bütünleşmesi bazı durumlarda zorunluluk arz etmekte olup tıpkı bir hapisanede tutuklular, gardiyanlar ve yönetici üyelerin bir araya gelmesi gibi mecburiyet içermektedir. Bir toplumun ya da sosyal birliğin tüm unsurları nedensel sistemlerin ortaya koyduğu dışsal şartlardan oluşmamaktadır. Aynı zamanda bir toplumda ya da sosyal

birliklerde manevi değerler ve ilkeler de yer almaktadır. Öyleyse tam bir bütünlükten bahsedilebilmesi için içsel ve anlamlı unsurları içeren bir sisteme daha ihtiyaç duyulmaktadır. Sorokin, bu noktaya nedensel sistemlerden daha çok önemseydiği anlamlar sistemini koymaktadır. Anlamlar sistemi ise doğa bilimleri ile ortak olmayan, manevi unsurlar içeren, toplumsal-kültürel bir zemin barındıran yapıya sahiptir. Bu yapı “insanların düşünce yapılarını, algılarını, bilgilerini etkilemektedir. İster istemez kültürel sistemlerin içine değerler ve ilkeler girmek suretiyle diğer sistemlerden farklıdır” (Atasoy, 2017:53). Anlamlar sisteminin parçaları arasındaki bağ, bütünü her bir köşesine işleyen, dışsal nedenlere bağlı olmayan, ilkeler ve değerler aracılığıyla meydana gelen mana bütünlüğü olarak nitelendirilir. Bu anlamlar sistemindeki bağ, nedensel sistem unsurlarını da bir araya getirir. Nedensel sistemde birbirlerine çok sıkı bağlanmamış parçalar, anlamlar sistemi sayesinde birbirine daha çok bağlanmaktadır ve anlamlar sistemi zamana bağlı olarak dışsallaşmakta, maddi unsurlar aracılığıyla kendisini dışı vurmaktadır. “Bir sosyal sistem eğer anlamlar sistemi ile desteklenmemiş ise sadece aralarında illi bağlar olan bir maddi nedensel ilişki içindeyse bütünleşmesi ve hayatını devam ettirmesi mümkün değildir” (Atasoy, 2017:55). Sorokin, anlamlar sisteminin dışı yansıması ile anlamlı-nedensel sistemlerin meydana geldiğini, sosyal gerçekliğin de bu şekilde sağlandığını ifade eder (Atasoy, 2017: 51-56).

Öte yandan mana sistemleri arasındaki bağ, sebep-sonuç bağı şeklinde ortaya çıkmaz. Sorokin’in verdiği örnek doğrultusunda bütün bir resmin puzzle’ın parçalarını anlamlı bir bütün oluşturabilmek için resmin bütünü görmek gerekmektedir ya da bu parçaların manalarını bilmek parçaları birleştirebilmek için yeterli olacaktır. Parçaların birbirinden farklı dış görünüşlerine rağmen taşıdıkları iç manaları bir bütünü oluşturmaktadır. Aynı şekilde manalı bir kültür sisteminde, kültür unsurlarının oluşturduğu temel prensipler, amaçlar ve değerler yani toplumu bir bütün haline getiren manevi unsurlar, sistemin bütün ikincil sistemlerini de birleştirmektedir. “Burada kısımların birbiri ile ve bütün ile olan karşılıklı bağımlılığı nedensel olmayıp, manalı bir bağımlılık karakterine bürünmektedir.” (Kurtkan, 1989:132).

Sorokin’in bütüncü yaklaşıma yön verecek ikinci metodolojisi ise yukarıda bahsi geçen mana birliklerinin açıklanabilmesi için kültür unsurlarının iç ve dış olmak üzere iki yönü olduğu bilinmektedir. İç kısmı, varlığı maddi olarak sunulmayan, bir zamana veyahut mekâna bağlı olmayan değerler ve bütünü olarak ifade edilmektedir. Dış kısmı ise mana ve değerlerin maddi boyut kazanmış yönüdür. İç veçe, iç mana, türlü ve farklı araçlar ile dışlaşmaktadır. Mesela bir bireyin üyesi olduğu bütünlük inancının temel unsurlarının maddeleşmesi, Vücut ibadetini;

Allah’ın huzurunda aynı yöne dönerek birlikte ibadet edilmesine imkân sağlayan camilerin yanı başına yapılan (fakirler için aş evi) kimsesiz misafirleri barındırmak için misafirhane, camiye bağlı üniversite (yani medrese) fakir öğrencilerin barındırıldığı yatakhane, halkın istifadesine açık kütüphane ve tıp öğrencilerinin uygulama yeri olan ve fakir halkın bedava tedavi yeri durumunda bulunan şifahane, hep bir mana veya bir değer hükmünün (yani alt üst tezalarını gidererek fertleri bütünleştiren vahdet akidesinin maddeleşmiş olan dış yüzünü) meydana getiren, dış vasitalardır. (Kurtkan, 1989:132- 133)

Sorokin’e göre sebep-sonuç ilişkisini yalnızca nedensel sistem belirlememektedir. Çünkü nedensel sistem yalnızca dıştan gözüken, somut unsurlardan ibarettir. Oysa sosyo-kültürel yapıda meydana gelen değişikliklerin hem iç hem de dış yönleri bulunmaktadır. Dış yönler nedensel sistemler ile açıklanabilse de insanların zihni muhtevalarını etkileyerek bu yoldan beşeri nitelikteki harekete geçiş mekanizmasını da etkileyen kültür tipi, sebep-sonuç ilişkilerinin temelinde yer almaktadır (Kurtkan, 1990:96-98).

4. Birey ve Toplum İlişkisi

Amiran Kurtkan, birey ve toplum kavramları yerine genellikle fert ve cemiyet kavramlarını kullanmıştır. Fert ve cemiyet birbirinden ayrı düşünülemez. Her iki unsurun da birbirlerini karşılıklı olarak etkilediklerini, fakat bu etkileşimin cemaatvâri yapıdan kurtularak değişime kendini hazırlayan cemiyetler ve kendi şahsiyet tipini yaratarak, topluma katkıda bulunabilecek bireyler ile mümkün olacağını belirtmektedir. Kurtkan, birey ve toplum ilişkisini, tıpkı Fert ve Cem gibi birbirinden ayrılmaz iki unsur olarak değerlendirmesinin yanı sıra; bir ferdin, ferdiyet gücüne sahip olmasıyla toplumu etkileme gücüne de sahip olabileceğini belirtmektedir. Diğer yandan toplum, bireylere ferdiyet ve şahsiyet gücünü açığa çıkarma olanağı vererek bireyleri etkileme gücüne sahip olmaktadır.

Ferdiyetin açığa çıkarılmasında birinci şart;

Cemiyetin ferdi, bir taraftan haksız bir gelir dağılımı sisteminin zorladığı menfi şartlardan kurtararak onu her türlü ilerleme imkânına kavuştururken, ferdi hak ve hürriyetleri cemiyetin bütününe ve dolayısıyla başka fertlerin imkânları ile hudutlama yeteneğini gösterebilmesidir. (Kurtkan, 1976:147)

Ferfiyetin açığa çıkarılmasında ikinci şart;

Çağdaş hayatın iş bölümü neticesinde âdeta makineleşen ve hep aynı işleri yapan, aynı televizyon programlarını, aynı filmleri seyreden, aynı mecmua ve gazeteleri okuyan ve böylece birbirlerine tıpa tıp benzer hale gelme tehlikesine maruz bulunan insanların ferdiyet karakterini geliştirici tedbirleri alma vazifesi de cemiyetin ana ödevlerinden biridir. (Kurtkan, 1976:147)

Şahsiyetin açığa çıkarılmasında etkili olan faktörler biyolojik varoluş, fiziki-tabii çevre, kültür, ferdin grup tecrübesi ve ferdin kendi tecrübesi olmak üzere dört hususta incelenmektedir. Biyolojik miras ortaya çıkacak şahsiyetin ham maddesini oluşturmaktadır. Tıpkı aynı hammaddelerden farklı farklı binalar yapılabilmekteyse, aynı ebeveynlerden de farklı şahsiyetlere sahip bireyler dünyaya gelmektedir. İkinci unsur olan fiziki-tabii çevre hammadde olarak bulunan şahsiyete bulunduğu çevrenin etki etmesi ile meydana gelmektedir. “Fiziki çevre kültürün ve şahsiyetin, içinde gelişecek oldukları potansiyel (yani, kuvve halindeki) hudutları tayin eder. Fakat bu hudutların fiili önemi kültürden kültüre değişmektedir.” kavramı fiziki-tabii çevrenin, şahsiyeti etkileme noktasını en asgari düzeye indirmiştir. Kültür, şahsiyet kavramını fiziki-tabii çevre ve biyolojik unsurdan ayrı olarak etkilememekte bu üç unsur şahsiyeti birbirine bağlı olarak etkilemektedir. Amiran Kurtkan, şahsiyetin ferdiyet haline gelmesini; bireyin kendine has olan hayat tecrübesi olarak ifade etmektedir. Aynı grup içinde doğan hatta aynı aileden olan dolayısıyla aynı sosyal çevrede büyüyen çocukların dahi birbirlerinden çok farklı oldukları gözlemlenmektedir. Aynı ailede doğup aynı sosyal çevrede büyümüş dahi olsa aynı hayat tecrübesine sahip olmadıkları belirtilmektedir (Kurtkan, 1976:143-147).

Şahsiyetin açığa çıkmasında ya da ferdiyetin oluşmasında toplum tipi önemli rol oynamaktadır. Amiran Kurtkan, toplum tiplerini; Cemaat, Cemiyet ve Ferdiyetçi toplum yapısı olmak üzere üç grupta değerlendirmektedir. Cemaat ve cemiyet tipleri birbirlerinin zıddı olarak değerlendirilir. Cemaat tipinde benlik duygusu yitirilerek biz duygusu ile bütün olmuştur. Fakat cemiyet tipinde ben duygusu ön planda olup fert yalnızlaşmaya maruz kalmıştır. Birey, içinde bulunduğu toplumda farkına varmadan müessese ve menfaat birliklerinin kendisine sunduğu amaç neticesinde bencilleşmekte ve sanki toplum içerisinde tek canlı varlık kendisi ve kendisine fayda sağlayacak unsurlar olduğu düşüncesi ile kendisine fayda

sağlamayan unsurları kötü olarak algılayacak oranda bencilleşmiştir. Öyle ki birlikte yaşadığı diğer insanlar dahi nesne konumunda görülmektedir. Oysa cemaat tipinde fertler ben duygusundan o kadar uzaktır ki, yalnızca mensup oldukları grubun ya da toplumun menfaatine hizmet etmektedir. Son ve ideal olan topluluk tipi ise ferdiyetçi topluluk tipi olarak değerlendirilmiştir. Bu topluluk tipi, ister cemaat olsun ister cemiyet olsun, ister ben duygusu, ister biz duygusu hâkim olsun fert kendisine ait sanattan haberdar bulunmaktadır. İsimli bulunan ve bir yöreye ait olan eserlerin ben duygusundan yoksun olan fertlerin oluşturduğu cemaat tipinde yaygın olduğundan bahsedilmiştir. Ferdiyet gücü ne ben duygusu ne de biz duygusudur. Bu ikisinin neticesi ferdiyet kavramını ifade etmektedir (Kurtkan, 1985:92-95).

Dolunay Şenol, Cooley'in Organik Görüşünü ele aldığı Sembolik Etkileşimcilik kitabında, Cooley'in toplumu ele alış biçimini, kendilerine has işlevleri bulunan tamamıyla farklı bölümlerden oluşan bir yaşam şekli olarak açıklar ve buna bağlı olarak toplumun "bir parçasının, diğer bütün parçaların etkisiyle şekil aldığı, tamamıyla birleşmiş, diğer insanlarla etkileşimle her birinin yetiştiği ve yaşadığı kompleks şekil ya da süreçler" (Şenol, 2017:57-58) olduğunu ifade eder. Cooley, Organik görüşü ile Bütüncü yaklaşımı yansıtır. Özellikle bütüncü görüşte toplum ve ferdi ayrılmaz bir bütün olduğu fikrini pekiştirir.

Şenol, Cooley'in organik görüşünde fert ve toplum arasındaki ilişkiyi açıklarken tıpkı Amiran Kurtkan gibi ne toplumu fertten, ne de ferdi toplumdan ayrı düşünür. Her ikisinin de aynı oranda önemli olduğu fikrini Şenol, "bütünün birliğine ve ferdi kendine mahsus değerine" ifadelerini kullanarak açıklamıştır (Şenol, 2017: s.58). Sosyal bütün, toplum ile fert arasında her ikisinin parçaları tamamlamasıyla meydana gelir. Bazen tek tek fertlere bağlıyken, bazen de fertlerin tümüne yani toplum denilen büyük bir gruba bağlıdır. "Bazı durumlarda, tek tek fertlere bağlıdır. O yüzden, toplum bir organizmaya benzetilir. Toplum, her biri özel fonksiyonlara sahip, farklılaşmış üyelerden oluşan, yaşayan bir bütündür." (Şenol, 2017:65).

5. Amiran Kurtkan'a Göre Sosyal Bütünleşme

Sosyal bütünleşme ancak kültür unsurları arasında bir ilişki kurulmasıyla sağlanmaktadır. Bu ilişkiler ise dört tip ile ifade edilmektedir. Sosyal bütünleşme vasıtası olarak izah edilen mekân bütünleşmesi, vasıtalı bütünleşme, sebebe veya fonksiyona dayalı birlik ve mana etrafında bütünleşme şeklinde dört tip ilişkiler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Fakat bütünleşme yaklaşımı bağlamında yalnızca fonksiyonel bütünleşme ve mana etrafında bütünleşme üzerinde durulmuştur (Kurtkan, 1982:146).

Sosyal bütünleşmenin gerçekleşmesi için toplumun sahip olması gereken şartlar bulunmaktadır. Erkal bunları; Demokratik bir devlet olma özelliğini taşımak, toplumda sosyal farklılaşmaya önem verilmesi ve iş bölümünün artması, eğitimde yetenekli olma durumu göz önünde bulundurularak fırsat eşitliği sağlanması, sosyal statünün sonradan kazanılması ve buna imkân verilmesi, Bölgeler arasında ve gelir grupları arasındaki sosyal adalet dengesinin kurulması, gelir dağılımını iyileştirmeye yönelik ve işsizliği azaltıcı faaliyetlere yönelik politikaları artırarak milli kimlik duygusu ve vatanseverliğin artırılması, din adamlarının İslam'ın özünü koruyucu nitelikte olması ve mezhep ayrılıklarına yol açacak unsurların engellenmesi, etnik grupların, toplumu tahrip edici ırki propagandaların azaltılması, milli kimliğin korunarak, vatandaşlık şuurunun güçlenmesi, şehirleşme ve orta sınıflaşmanın artırılarak refah

artışının sağlanması ve son olarak eğitimin milli olma niteliği ile birleştiriciliğin sağlanması olarak ifade etmiştir (Erkal, 2016:272-273).

Fonksiyonel bütünleşmede kültür unsurları, bir sebebe dayalı olarak veyahut bir fonksiyonu icra etmek nedeniyle bir araya gelmektedir. Kurtkan, bu bütünleşme şeklini yine Sorokin'den otomobil örneği ile ifade eder. Bir otomobilin tüm parçaları ayrı ayrı, parçalanmış bir şekilde dursa bir fonksiyon icra edemezken, biri tarafından birleştirildiklerinde otomobil çalışmakta ve fonksiyonel hale gelmektedir. Birleştirilmemiş olan parçalardan bir miktar yağ veya bir cıvata alınmış olsa yalnızca bir cıvata ve bir miktar yağ eksilmiş olur, fakat birleştirilmiş parçalardan bir cıvata ve bir miktar yağ alınmış olsa, birleştirilmiş parçalar dahi işlevsel hale gelemez. Otomobilin işlev görmesi için tüm parçaların tam tamına yerine takılmış olması şarttır. Sebep veya fonksiyonel bütünleşmede aynen öyle sosyal bünyenin herhangi bir unsuru eksik olduğu vakit kültür unsurları arasında ilişki kurulamaz ve bütünleşme tam anlamıyla sağlanamaz (Kurtkan, 1982:148).

Mana etrafında bütünleşme ise kültür unsurlarının bir araya gelerek ilişki kurmaları arasında en yüksek seviyede olan bütünleşme şeklidir. Kurtkan, mana etrafında bütünleşme şeklini Sorokin'in bu defa şiir, heykel ve nota defteri örneği ile açıklar. "Uzun bir şiirin dağınık sayfeleri veya parçalanmış bir heykelin parçaları yahut bilinen bir senfoninin dağınık kısımlarının notaları bulunuyorsa bunları bir mana ifade edebilecekleri ve parçaların her birinin kendi spesifik yerine oturabileceği şekilde bir araya getirilmesi" olarak ifade etmektedir (Kurtkan, 1982:149). Öyleyse kültür unsurları arasında manalı bir bütünlük kurulabilmesi için unsurları arasında kurulan ilişkinin tutarlı ve birbirini tamamlar nitelikte, işbirliği içinde birlik olması gerekmektedir. Mana etrafında bütünleşme ve fonksiyonel bütünleşme kavramları anlam itibarıyla Sorokin'in nedensel ve mekanik sistemlerini karşılamaktadır. Bu yüzden burada kısaca bahsedilmiştir.

6. Prof. Dr. Dolunay Şenol'un Amiran Kurtkan Sosyolojisi Hakkındaki Görüşleri

Amiran Kurtkan, akademik hayatında birçok eser ve görüşleriyle etkili olmuştur. Çok sayıda öğrenci yetiştirerek Türk sosyolojisinin gelişimine katkı sağlamıştır. Öğrencilerinden birisi Kırıkkale Üniversitesi Sosyoloji bölüm başkanı Prof. Dr. Dolunay Şenol'dur. Profesör Şenol ile hocası (doktora danışmanı) Amiran Kurtkan'ın sosyolojisi ve bütüncü yaklaşımı üzerine yaptığımız söyleşide aşağıdaki değerlendirme ortaya çıkmıştır.

Yaptığımız söyleşide Şenol'a sorumuz: Amiran Hoca'nın sosyolojide farklı bir bakış açısı olduğunu düşünüyor musunuz? Onun metodolojisi ve bakış açısı ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?

Bugüne kadar gördüğüm, sosyolojiye en farklı bakan kişilerden biridir. Benim bakış açımı değiştirmemde oldukça etkin rol oynamıştır. Amiran Hoca, tüm olay ve olgulara bütüncü bakış açısı ile yaklaşırdı. Ne dünyayı ne de yaşadıklarımızı, bu dünya ve öteki dünya ayrımı olarak değerlendirmezdi. Birini diğerinden ayırmazdı. Her şeye tevhit ve denge temelinde bakardı. İnancı ile sosyolojik bakış açısı da birbiri ile uyumluydu. Amiran Hoca; hep böyle zihinlerde kompartımanlar olmadığını, zihnin bölümlere ayrılmadığını düşünürdü. Bir taraf için geliştirilen bir düşünce şeklinin diğer taraf için de geçerli olduğunu söylerdi. Mesela, "Sosyolojik olarak bakarken inançlı bir insansan, inancını da

beraberinde değerlendirebilmelisin". derdi.

Hiçbir şeyi şekil olarak görmez, hiçbir olaya yüzeysel bakmazdı. Bu fikrini öğrencilerine: "Sokakta da sosyolojiyi görmelisin, ama bir taraftan inancını da yaşamalısın." ifadelerini kullanarak izah ederdi. Derslerde bu konu ile ilgili verdiği bir örnek var. Hiç unutmam ve bu örneğini ben de kendi derslerimde örnek olarak veririm. Örneğinde: "Sokağa alışverişe gittiğinde satıcıysan da, alıcıysan da; aldatmaya çalışıyorsan, ne inancın ne de sosyolojik bakışın buna uyar. Dolayısıyla inancında yaşama şeklinin de hepsinin birbirini tamamlayan kompartımanlar olduğunu, bütün olaylara tepeden bir bütün olarak bakılması gerektiğine inanırdı. Öğrencilerine her zaman: "Birini diğerinden ayırt etmeyin, yaşama şekliniz yapın, eğer içselleştiremiyorsanız o bilgi sizin bilginiz değildir. Eğer inanan bir insansanız sosyolojik bilgileri bir kenara bırakıp bakamazsın. İnancınız yaşantınızın içinde olmalı; sosyolojiniz de, bakış açınız da bunlardan farklı olmamalı. İnancınız sosyal hayatın içindedir." derdi. Sadece beş vakit namaz kılarak dinin özünün tam anlamıyla yaşanamayacağını insanlara anlatmaya çalışırdı. Çok çalışkan biriydi, sürekli İstanbul Üniversitesi'nin çevresinde bulunan konferanslara katılırdı. Amiran Hoca'nın döneminde, bilgisayar teknolojisi ile henüz yeni yeni tanışılıyordu. O dönemde çalışmalar el yazısı ve daktilo ile yazılıyordu, yine o dönemde 0.5 kalem uçları vardı, Amiran Hoca okuldan arta kalan zamanlarını değerlendirmek için eve gitmeden kalemlerinin uçlarını doldurturdu. Altı yedi tane kalem ucunun bir gecede bittiğini söylerdi. Mutlaka her gece yazdığını ve çalıştığını biliyorum. O dönemde el ile yazılmasına rağmen daktiloyu da çok iyi biliyordu. Hep öğrencilerine ve yakın çevresinde bulunanlara tavsiyelerde bulundururdu. "Her şey hayatınızın içinde olmalı, hayatınızı düzene koymalısınız. Daktiloyu da çok iyi bilmelisiniz fakat bir bilim insanı iseniz; yazdıklarınızı bir başkası daktilo ile yazsın, hem o para kazansın hem de siz zaman kazanın. Başka kitaplar yazabilin." ifadeleri ile öğrencilerini sürekli yazmaya, çalışmaya yönlendirirdi.

Ben Amiran Hoca'nın son tez öğrencisiyim, en son doktora tezini birlikte yaptık. Daha sonra emekli oldu. Emekliliğini sürekli çocuk kitapları yazarak geçireceğini söylerdi. Hocanın iktisat alanında da eğitimi vardı. Tutumlu bir insanın nasıl olması gerektiğini, çocukluktan öğretilmesini, çocuklara tutumluluk ve dürüstlük gibi güzel ahlakların öğretilmesi gerektiğini, insanların büyüdükçe öğrenmelerinin ve davranışlarını değiştirmelerinin zorlaştığını, bu yüzden çocuklarla ilgili hikâyeler ve çocuk kitapları yazmak istediğini ifade ederdi. Bildiğim kadarıyla dört beş tane de yazmış olduğu çocuk kitabı var. Yazdıklarının sayılarını artırmak istediğini biliyordum, bu yüzden erken öldüğünü düşünürüm hep. Gelecek nesile katacağı birçok husus olduğunu düşünüyorum. Hayatı bir bütün olarak gördüğü için iktisat ile ilgili bilgilerin yalnızca iktisat ile ilgili hususlarda kullanılmasının doğru olmadığını söylerdi. İktisadın; hayatın içindeki yerini de görmenin, insan ilişkilerini bu şekilde düzenlemenin, toplumla insanların ilişkilerini bu doğrultuda düzenlemenin gerekliliğine ve sırf bu yüzden insanların çok çalışması gerektiğine vurgu yapardı. Her alan için bu durumun geçerli olduğunu ifade ederdi. İnsanların hiç boş vaktinin olmadığını, sürekli çalışmak gerektiğini söylerdi. Hatta dersleri arasında, bir dersten diğerine geçerken, öğrenciler zaman kaybetmesin düşüncesiyle öğrencilerine mutlaka yemek ısmarlar, odasına yiyecekler ve içecekler getirtirdi. Fakat bunu yaparken asla nezaketinden ve hoşgörüsünden bir şey kaybetmezdi.

Türk sosyolojisinde Amiran Kurtkan'a gereken önemin verildiğini düşünüyor musunuz? Hocanın Türk Sosyolojisindeki yerini tartışır mısınız?

Amiran Hoca'nın ne eserlerinin ne de kendisinin hak ettiği değeri görmediğini ve yeteri kadar tanıtılmadığını düşünüyorum. Bunun temel sebebini de; eserlerinin yeni baskılarının olmayışına, eski baskılarının ise dil değişiminden dolayı anlaşılmasının güç olmasına bağlıyorum. Bu dil değişimindeki güçlüğe kendi derslerimde de şahit oluyorum. Öğrencilere özellikle Amiran Hoca'nın Metodoloji ve Genel Sosyoloji kitaplarını okutmak ve derslerde kaynak olarak kullanmak istiyorum. Fakat öğrencilerden anlamadıklarına dair şikâyetler alıyorum. Yüksek lisans ve doktora öğrencilerim dahi kitaplarını anlamakta güçlük çektiklerini söylüyorlar. Aslında bu durumun, bilimsel aktarımı da olumsuz etkileyen bir eksiklik olduğunu düşünüyorum. Amiran Hoca'nın; lise öğrencilerinin eğitimi için yazdığı Sosyoloji kitabını öğrencilerime kaynak olarak veriyorum, hatta onu dahi anlamakta zorluk çektiklerini ifade ediyorlar, bu çok üzücü bir durum. Özellikle Amiran Hoca'nın ölümünden sonra kitaplarını bulmakta daha fazla zorluk yaşıyor. Esasen ölümünün ardından eserlerinin basılmasını Türk Dünyası Araştırmaları Vakfına miras olarak bıraktığını, yani basılmasını bu vakfa bıraktığını söylediğini hatırlıyorum. Kendisi ile yaptığım ikili konuşmalarımızda; eserlerinin basımını akrabalarına ya da aile fertlerine bırakmak istemediğini, bir vakfa bırakmak istediğini; bunun sebebinin ise eserlerinin sürekli olarak basılmasını, yayılmasını, daha çok bireye ulaşmasını istediğini belirtirdi. Bahsi geçen vasiyeti yaptığını ve miras olarak bıraktığını düşünüyorum. Ama gerçeği tam olarak bildiğimi söyleyebilmem mümkün değil. Amiran Hoca'nın kitaplarının basılmasında dil ile ilgili sorunun engel olduğunu zaman zaman düşünürüm. Bu sorunun ancak eserlerinin yeniden basılarak giderilebileceğine inanıyorum.

Amiran Kurtkan'ın kitaplarının basımı ile ilgili sizden yardım isteseler yardımcı olmak ister misiniz?

Seve seve yardımcı olurum. Amiran Hoca'nın eserleri ve bakış açısı, sosyoloji ve toplum için oldukça önemli. Ben de onun bakış açısını sosyolojiye kazandırmak için ve hocamın eserlerinin çok daha fazla insana fayda sağlaması için elimden gelen tüm çabayı gösteririm. Türk sosyolojisinde Amiran Hoca'nın, İstanbul Ekolünde yer aldığını biliyorum, fakat bana sorarsanız Amiran Hoca'nın sunduğu 'Bütüncü Yaklaşımı' başlı başına bir ekol, hayata çok farklı bir bakış açısı sunuyor. Hayatı ve bilimi birleştiren bir bakış açısına sahip.

Amiran Kurtkan'ın Türkiye sosyolojisi bağlamında milliyetçi olup olmadığını merak ederek, siyasi bir görüşü olup olmadığı sorusuna Şenol;

Amiran Hoca'ya şucu ya da bucu demek çok yanlış olur. O herhangi bir şeyci değildi. Onu herhangi bir kalıba sokmak haksızlık olur. Onun yalnızca inanca farklı bir bakış açısı olduğunu, inançlı biri olduğunu; milliyetçi duygulara sahip, vatanperver bir şahsiyete sahip olduğunu söyleyebilirim. Amiran Hoca'nın kendisine ilişkin birden fazla dil bildiğini, yurt dışında eğitimler aldığını, Türkiye'de yabancı okullarda eğitim aldığını, çeviriler yaptığını, eğitiminin çok iyi olduğunu ve Türk sosyolojisine en büyük katkısının 'Bütüncü Yaklaşım' olduğunu söyleyebilirim.

Şenol; Amiran Kurtkan'ın sosyal yaşantısı, insan ilişkileri ve özel hayatı hakkında neler bildiğini şu söylemleri ile ifade etmiştir.

İnsanlarla, akademisyen mesai arkadaşlarıyla gayet seviyeli bir ilişkisi vardı. Sevecen biriydi. Öğrencileri ve mesai arkadaşlarını kırmamak için elinden gelen bütün çabayı gösterirdi. Doktora yeterlilik sınavına gireceğim zaman hamileydim. Bebeğe zarar gelecek diye benden daha fazla heyecanlanmış ve midesi ağrımaya başlamıştı. Oğlum Bilge Kağan doğduğunda gitmiştik, Bilge Kağan'ı arabasıyla odasına getirmemi ve benim hocalarla görüşmeleri yapmamı, o sırada kendisinin çocuğa bakabileceğini söylemişti. Geri döndüğümde kâğıttan ördek ve tavşan gibi hareketli oyuncaklar yapmış ve Bilge Kağan'la oynarken bulmuştum. "Otelde kalmayın, gelin bende kalın. Sırf sizler gelir kalırsınız diye çekyatlarımı değiştirdim" derdi. Ben daha yakın öğrenci öğretmen ilişkisi görmedim. Doktora eğitimim sırasında hep beraber olduk. Tabi doktora eğitimim bitince de aradım, halini hatırlı sordum ama doktora eğitimi aldığım süreç gibi olmadı. O dönemde emekliliğe 67 yaş sınırı getirildi, ağustos sonunda emekli olacaktı. Oğlum küçük olduğu için tezi yetiştiremezsem diye benden daha çok endişe ederdi. İnsan konusunda bu kadar hassastı.

Şenol, Amiran Kurtkan hakkında eklemek ve paylaşmak istediği başka bir konuyu temennide bulunarak ifade etmiştir.

Bütün hocaların Amiran Hoca kadar duyarlı, hassas ve hoşgörülü olmalarını ve bu yolla öğrencilere sosyolojiyi sevdirmelerini isterim. Bu arada eserlerinin bir an evvel yeni basımlarının yapılmasını temenni ediyorum. İnsan olmanın ne demek olduğunu ondan öğrendim. Kurduğu muhteşem ilişki ağını da başka kimsede görmedim. İnsanların Amiran Hoca'dan öğreneceği çok şey var. Dünyayı büyük bir bütün olarak görebilmeyi, bir tarafta yapılan eylemlerle diğer tarafta yapılan eylemlerin paralel olması gerektiğini, insanlara karşı hoşgörülü olunması gerektiğini daha güzel öğretebilen çok insan yoktur herhalde diye düşünüyorum. Ben ameliyatlı olduğum için cenazesine katılamadım. Fakat sosyolojiye ve çocuklara katacaklarını aklıma getirdikçe çok erken bir ölüm olduğunu düşünüyorum. Ölmeden önce beni de İstanbul'daki bir üniversitede çalışmam için çok teşvik etti. Böylece birlikte çalışabileceğimizi, bildiklerini birine aktarmak, yazıya dönüştürmek konusunda yardımcı olmamı istedi. Fakat hayat her zaman istediğimizi yaşamamıza izin vermeyebiliyor.

Son olarak Şenol'a, Amiran Kurtkan ile yaşadığı ve unutamadığı bir anısının olup olmadığı sorulduğunda;

Doktora eğitimimin ilk haftalarında Amiran Hoca'nın iki dersini almıştım. Daha sonra ekle-sil' de bir dersini daha aldım. Çünkü ben zaten Amiran Hoca için gitmişim İstanbul Üniversitesi'ne. İki dersten sonra Amiran Hoca benim çıkmamı beklemiş, ben de sonraki dersini de aldığım için çıkmamıştım. Dersin başlamasını bekliyordum, diğerleri de dersin başlamasını bekliyordu. Bir grup derse giriyor, bir grup dersten çıkıyordu. Hoca bana söyleyemiyormuş, ben de habersiz dersin başlamasını bekliyorum. Sonunda bana "Dolunay; biz diğer derse başlıyoruz, artık haftaya görüşsek" deyiverdi. Ben de; hocam, ben bu dersinizi de alıyorum deyince "Eyvah! Ben de bir süredir senin çıkmanı bekliyordum, söyleyemiyordum sana. Sen kırılmadan nasıl çıkarsın dersten diye düşünüyordum" demişti. Kim olursa olsun her insana çok değer veren biriydi.

SONUÇ

Prof. Dr. Dolunay Şenol ile yapılan mülakatta alınan cevaplar neticesinde; Amiran Kurtkan'ın bütüncü görüşü ve tevhit inancı bağlamında sosyolojiye kazandırdığı bir zenginlik olduğu görülmüştür. Bütünleşmenin ancak tevhit inancının özünden uzaklaşmadığı takdirde sağlanacağını ifade etmektedir. Tevhit inancının özünden uzaklaşmamayı; insanların, soyut enerji kavramı ile açıklanabilen Kuvve âlemi ve somut âlemler olarak nitelendirilen kâinatın birbirini tamamlayan âlemler olduğunu kavrayarak hareket etmeleri; insan davranışlarının tevhit inancı ile paralel şekillenmesi, bireyler arasında ve toplumda tevhit inancının ortak bir amaç olması ve fiilen bu inanca uygun davranışlar sergilenmesi olarak açıklamak yetersiz olur. Bu konu hakkında Amiran Kurtkan'ın eserlerine ayrıntılı olarak göz atmak gerekir. Toplum ve birey birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılıklı olarak karşılayan bir bütünün parçaları mahiyetindedir. Fertlerin sahip olduğu düşünce dünyaları ve sosyal çevreleri paralel olarak hareket etmelidir. Bunun sağlanması için fertlerin tevhit inancının özünü bilmeleri gerekir. Hakikatin anlaşılması halinde ferdiyet gücüne sahip olan bireylerin toplumu olumlu yönde etkileyebilme gücüne sahip olduklarını ortaya koyarken toplum, kültür aracılığıyla bireylere ortak bir şahsiyet tipi sunarak bireyleri kontrol altında tutar ve toplum ile bireyleri ortak amaçlara yönlendirerek sosyal bir düzen oluşmasını sağlar. Ortak amaçlar; toplumu bireylere karşı, bireyleri de topluma karşı sorumlu kılar. Bu bir bütünleşme halidir. Diğer bir deyişle tevhit inancına sahip bireyler ve tevhit inancı ile şekillenmiş bir kültür, toplum ile fertleri bütünleştirebilir. Aksi halde toplumda özellikle sosyal gruplar arasında çözülme yaşanır. Kültür unsurları arasında manalı bir bütünlük sağlanamadığı takdirde tam anlamıyla bütünleşme gerçekleşmez. Kültür unsurlarının iç ve dış vecheleri ile kurulan bağ, toplumda ve sosyal yapıda bütünleşmeyi sağlar. Şenol ile yapılan söyleşide Kurtkan'ın insani duruşu, hoşgörüsü, çocuklara ve insanlara yüklediği değer, insanların eylemlerinin her iki taraf bağlamında da paralel olması anlamında bu bütünleşme hususunu hayatına yansıttığı aşikârdır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma içerisinde sunduğum verileri, bilgileri ve dökümanları, akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, bu çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, çalışmanın özgün olduğunu bildiririm. Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Bu çalışma iki yazar tarafından yazılmış olup makalenin tüm kısımlarında yazarların ortak kararları ve yazıma katkıları vardır.

Çıkar Beyanı

Literatür taranmasının ve çalışmanın hazırlanmasının tüm aşamalarında yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması durumu yaşanmamıştır.

KAYNAKÇA

- Atasoy, F. (2017). *Sorokin'in Toplum Felsefesi*, 2. Baskı, Ankara: Net Kitaplık Yayıncılık.
- Dikeçligil, B. (2005). *İlmi İle Amir Bir Bilim İnsanı, Amiran Kurtkan Bilgiseven Hocamızın Ardından*, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, Cilt 3, Sayı 11, 37-45.
- Erkal, M. (2010). *Etnik Tuzak Kimlik ve Açılımlar*, 1. Baskı, İstanbul: Derin Yayıncılık.
- Erkal, M. (2016). *Sosyoloji*, 18. Baskı, İstanbul: Der Kitapevi.
- İver, M. R. M- Page, C. H. (1971). *Cemiyet* (Çev. Amiran Kurtkan). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kurtkan, A. (1976). *Genel Sosyoloji*, 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- Kurtkan, A. (1976). *Sosyoloji*, 1. Baskı, Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- Kurtkan, A. (1982). *İktisat Sosyolojisi Açısından Eğitim Yolu ile Kalkınmanın Esasları*, 3. Baskı İstanbul: Divan Yayınları.
- Kurtkan, A. (1985). *Din Sosyolojisi*, 1. Baskı, İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Kurtkan, A. (1989). *Atatürk, Laiklik ve İslam*, Ankara: Ankara Kemalist Atılım Birliği Yayınları.
- Kurtkan, A. (1989). *İslamiyet'in Kültürel Özellikleri ve İslami Kavramlar*, 1. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Kurtkan, A. (1989). *Sosyal İlimler Metodolojisi*, 3. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Kurtkan, A. (1990). *Tarihi Metodu Kullanış Tarzları Bakımından Sorokin ve İbn-i Haldun Mukayesesi*, Ankara: İstanbul Üniversite Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, Tarih Ve Sosyoloji Semineri.
- Kurtkan, A. (1990). *Türkiye'de Sosyal Çözülme Tehlikeleri*, 1. Baskı, İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Kurtkan, A. (2005). *Türk Milletinin Manevi Değerleri*, 1. Baskı, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Kurtkan, A. (2011) *Demokrasi, Fırsat Eşitliği ve Seçkinler*, Sosyoloji Konferansları: Cilt 0, Sayı 18, 95-109.
- Özkul, M. (2008). *Türkiye'de Sosyoloji 2*, (Der. Çağatay Özdemir). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Sorokin, P. A. (1994). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları 1*, 1. Baskı, (Çev. M. Münir Raşit Öymen). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sorokin, P. A. (1994). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları 2*, 1. Baskı, (Çev. M. Münir Raşit Öymen). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Şenol, D. (2017). *Sembolik Etkileşimcilik*, 2. Baskı, Ankara: Net Kitaplık Yayıncılık.
- Şimşek, O. (2016). *Medeniyet ve Sistem İnşa Edici Vasıtasıyla Tevhidi Düşünce*, 1. Baskı, İstanbul: İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Merkezi.

Uygun, M. *Bütünleştiren Tek İdeoloji Milli Kültür Bütünlüğüdür*, <https://www.dunyabizim.com/portre/butunlestiren-tek-ideoloji-milli-kultur-butunlugudur-h29457.html> (04.02.2020).

Yalçın, Soner, (2008), *Melami Şeyhi Bir Bilim Kadını: Prof. Amiran Kurtkan Bilgiseven*, <https://odatv.com/melami-seyhi-bir-bilim-kadini-prof.-amiran-kurtkan-bilgiseven-0709081200.html> (03.02.2020).

EXTENDED ABSTRACT

The purpose of this article is to exhibit the holistic view that Amiran Kurtkan Bilgeven has integrated into Turkish Sociology in terms of Tawheed belief. This presentation has been carried out with the contribution of Dolunay Şenol who was a PhD student of Amiran Kurtkan for a period, who knew Amiran Kurtkan closely and is currently working as a professor in the Department of Sociology at Kırıkkale University.

Amiran Kurtkan was born in 1926 in Incirköy, Istanbul and graduated from Istanbul University, Faculty of Economics in 1947. In 1956, Kurtkan, the honorary assistant of Ziyaeddin, committed herself directly to social issues, particularly in the field of economics in the first period of her academical life, and provided significant contribution in this regard. Besides, in 1981; A year later, under the influence of his wife, Ahmet Sadık Bilgiseven turned to the field of Philosophy of Social Sciences with a mystical content. During this period, she brought the concept of Tawheed (unity) into Turkish sociology. In this context, the study shows the importance of the integration of faith and Tawheed in Turkey and has brought a new perspective to Turkish Sociology.

Stating that any belief that does not contain the essence of monotheism cannot be a religion, Kurtkan emphasizes that the ability to be a religion can only be achieved if it has completed four layers of belief. The belief on tawhid has a structure that constitutes the essence of Islam and states that social disintegration is inevitable if this essence is removed. While emphasizing this essence, the concepts of Difference, Cem, Tanih, Tesbih, Shari'ah and Truth, Individualism and Collectivism, which constitute the belief of Oneness, she delicately presents the way these concepts complete each other, that is, the formation of a unity.

In order to reflect the effect of tawheed, that is the integration of societies and individuals, he explains the types of Community, Society and Individualist society, and among them, the individualist society structure which is considered as the complementary form of the Community and Society social structure. He states that the individualist social structure is the most appropriate and convenient social structure in terms of both realizing themselves and contributing to the society. While demonstrating that the individualist social structure plays an important role in the formation of individuals' personalities and the development of their individualities, it states that individuals with developed individual power are more successful than other individuals in forming a personality. He expresses that individuals whose personal power has been developed and whose personality has been shaped both serve to improve themselves with self-consciousness and contribute to the society they live in with these advanced features. Individualist

societies also adopted the Holistic view and allowed individuals to realize their own differences, knowledge and skills. In societies that have adopted the holistic view, the material elements and spiritual elements, which are expressed as cultural elements, are integrated in a balanced and harmonious manner.

Sorokin explains the integrity of these material and spiritual cultural elements with the concepts of matter and meaning systems. According to Sorokin, matter and meaning systems exist only to the extent that they can complement each other. Neither the spiritual elements that cannot be externalized make a full sense, nor the material elements actually exist without the meaning of the material elements. It defines this with the example that the elements that are connected to each other by causal bonds are together for the benefit of the items carried in the pocket and can be dispersed when another benefit element occurs. On the other hand, the system of meanings shows the elements that seem tangible but meaningful, such as foundations and soup kitchens built to help the poor, hospitals built for patients, charity Stones which have lost all their meaning and importance as an example.

Amiran Kurtkan describes the integration of these systems or material and spiritual elements as integration around meaning. He states that the elements that are connected to each other with casual ties can easily fall apart and disappear depending on the end of interests as well as stating that it is impossible to disintegrate elements with abstract spiritual meaning. He expresses that societies where social integration cannot be achieved cannot survive for a long time and dissolution is inevitable. He shows that integration around the meaning can only be achieved by societies that have adopted the essence of monotheism, and the Ottoman Empire can be shown as an example of integrated societies despite having many differences.